

สถานภาพผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ ในสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง ในประเทศไทย _เส้นทาง สาระ สู่การวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หม่อมหลวงปิยลดา ทวีปรั้งชีพ

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

piyalada.d@chula.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือการรวบรวมและวิเคราะห์สถานภาพของผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่องในประเทศไทย เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะ ประเด็นสำคัญ ข้อเด่นและข้อด้อยของผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์องค์ความรู้ที่อยู่ในรูปของผลงานวิชาการและ/หรือกิ่งวิชาการที่มีเนื้อหาสาระหลักเน้นทางสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่องที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2476 และ พ.ศ. 2551

จากการพิจารณาผลงานทางวิชาการทั้งหมด พบว่าสามารถจำแนกผลงานตามเนื้อหาได้เป็น 3 หมวดคือ สุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรม ปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม ในแง่สถานภาพผลงานทางวิชาการนั้น ผลงานในหมวดสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมมีจำนวนมากที่สุด มีความต่อเนื่องของผลงานสูง และมีความหลากหลายในแง่เนื้อหา อันอาจเนื่องมาจากรากฐานทางวิชาการอันหนักแน่นที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้วางไว้ตั้งแต่ต้น ผลงานหมวดปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์นั้นแม้จะมีปริมาณไม่มากเท่า แต่มีเนื้อหาที่ค่อนข้างเป็นระบบ และมีความหนักแน่นทางวิชาการ แม้จะยังอิงทฤษฎีตะวันตกอยู่มาก ในขณะที่ในหมวดสถาปัตยกรรมนั้นองค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของบทสถาปัตยพิจารณา หรือตำราในรายวิชาอื่นๆ ซึ่งยืนยันสมมติฐานที่วางงานทางสุนทรียศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมนั้นมักอยู่ในรูปที่ไม่ประกาศตัวว่าเป็นเรื่องสุนทรียภาพ

ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการสร้างผลงานทางวิชาการประกอบด้วย การเปิดพื้นที่ทางวิชาการในรูปของหลักสูตรและรายวิชาการเล็งเห็นความสำคัญของเนื้อหาทางทฤษฎีในศาสตร์ศิลปะ การสร้างวัฒนธรรมการวิจัยอย่างสร้างสรรค์ในการเรียนการสอนและปฏิบัติวิชาชีพ เป็นต้น ส่วนช่องว่างในองค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์นั้น คือเรื่องปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ตะวันออก และทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม ซึ่งอาจแก้ไขโดยการเร่งสร้างองค์ความรู้โดยงานวิจัย หรืองานสถาปัตยวิจักษณ์และสถาปัตยพิจารณาที่เป็นระบบและอิงหลักวิชาการ เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมร่วมสมัยของไทยให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นต่อไป

คำสำคัญ: สุนทรียศาสตร์ สถานภาพผลงานทางวิชาการ สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม ประเทศไทย การปริทัศน์เชิงวิพากษ์

Academic Literature on Aesthetics of Architecture and Related Arts in the Thai Context_A Critical Review

Asst. Prof. M.L.Piyalada Thaveprungsriporn, Ph.D.

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

piyalada.d@chula.ac.th

Abstract

The main objective of this study is to critically review and analyze academic literature on aesthetics in architecture and related arts in the Thai context. Its purpose is to understand the salient characteristics, critical issues, strengths and weaknesses of these academic works. Based on qualitative research methods, the study aims to determine the state of the arts of art and architectural aesthetics in the Thai context through a critical analysis of the academic and/or semi-academic literature on the subject which were published in Thailand between 1933 and 2008.

The study reveals that the overall body of literature may be categorized into 3 main groups: Aesthetics of the Arts, Aesthetic Theories and Philosophy, and **Aesthetics of Architecture**. **Literature on Aesthetics of the Arts is the most prevalent, with highest degree of continuity, but also with the greatest variety in terms of contents and quality.** Literature on Aesthetics Theories and Philosophy, while far less in number, is considered most scholarly solid and systematic despite its leaning towards a conceptual dependence upon Western theories. Conrming the study's hypothesis, the academic works on Architectural Aesthetics are rather difficult to find and barely recognizable as most are in the forms of architectural theory and criticism, with hardly a clear title declaring its aesthetics contents.

A few factors which may have facilitated a fruitful production of academic works in certain areas include the establishing of intellectual space in the forms of specific courses on aesthetics in undergraduate and graduate curricula, the recognition of theoretical knowledge's vital role in art education, and a fostering of constructive criticism in both classrooms and professional practice. In terms of subject matters, themes that seem lacking and hence worthy of future research are eastern aesthetics and aesthetics theories in architecture. Besides research, academic works in architectural appreciation and criticism may also prove helpful in reintroducing aesthetics into the architectural body of knowledge.

Keywords: Aesthetics, Status of Academic Literature, Architectural Aesthetics, Thailand, Critical Review

ในการศึกษาศิลปะไม่ว่าสาขาใด สุนทรียศาสตร์หรือการวิเคราะห์พิจารณาเรื่องความงามเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากในการศึกษาสถาปัตยกรรมก็เช่นเดียวกัน สุนทรียภาพเป็นมิติสำคัญมิติหนึ่งที่มีแทรกอยู่ในการเรียนการสอนวิชาหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรมเสมอๆ อันที่จริงนักทฤษฎีสถาปัตยกรรมคนสำคัญอย่างวิทวัส เวียสนั้นกล่าวไว้ว่าสุนทรียภาพเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักสามประการแห่งสถาปัตยกรรมเสียด้วยซ้ำ ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้เกิดความสามารถในการวิเคราะห์พิจารณาถึงความงามในงานสถาปัตยกรรมจึงน่าจะเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญไม่แพ้การศึกษาวิเคราะห์สถาปัตยกรรมในเชิงประสิทธิภาพในการใช้สอย หรือโครงสร้าง อย่างที่คุ้นเคยกัน

ความนำ

แม้ว่าวิชาสุนทรียศาสตร์จะมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่เมื่อพิจารณาดูรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตรการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมในประเทศไทย พบว่ายังขาดการให้ความสำคัญในเนื้อหาทางสุนทรียศาสตร์อย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมยังขาดการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบและครอบคลุม ไม่ว่าจะป็นในรูปแบบของตำราหรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนงานเขียนที่มีอยู่ แม้จะมีคุณภาพดีแต่ยังคงค่อนข้างกระจัดกระจาย และข้อสรุปว่าด้วยผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์จาก รายงานการวิจัยสถานภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย โดยวิมลสิทธิ์ ทรายางกูรและคณะ ก็คือผลงานจำนวนหนึ่งยังเป็นไปในลักษณะทดลอง มีเนื้อหาที่มุ่งทางกว้างและขาดมิติเชิงลึก¹

งานวิจัยนี้มุ่งเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการรวบรวมและศึกษาสถานภาพของผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่องในประเทศไทยและสร้างเป็นฐาน

ข้อมูลทางสุนทรียศาสตร์ที่เป็นระบบ นอกจากนี้ยังทำการวิเคราะห์และทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะประเด็นสำคัญ ข้อเด่นและข้อด้อยของผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ดังกล่าว เพื่อให้เห็นภาพรวมเชิงวิชาการที่ชัดเจนมากขึ้น และเป็นรากฐานในการสร้างเสริมองค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมของไทยให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นต่อไป

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แหล่งข้อมูลหลักเป็นข้อมูลเอกสาร ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยประมวลจากเนื้อหาของเอกสารดังกล่าว และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการเชิงพรรณนา ส่วนในแง่ขอบเขตของการวิจัย งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์เฉพาะองค์ความรู้ที่อยู่ในรูปของผลงานวิชาการและ/หรือกึ่งวิชาการ ซึ่งกินความครอบคลุมถึงข้อเขียนบทความ บทวิจารณ์ ในหนังสือ วิทยานิพนธ์ และวารสารที่มีเนื้อหาสาระหลักเน้นทางสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ดนตรีและนิเทศศิลป์ เป็นต้น โดยเป็นหนังสือและ/หรือ วารสารภาษาไทยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2476 ซึ่งเป็นปีที่สถาปนาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์แห่งแรกของไทย คือคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และยังเป็นปีที่สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ก่อตั้งขึ้น แล้วมาสิ้นสุดลงที่ปี พ.ศ. 2551 รวมเวลาทั้งสิ้น 75 ปี กรอบเวลาดังกล่าว น่าจะทำให้ได้เห็นภาพความคิดด้านสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมได้ตั้งแต่ต้นจากงานเขียนของสถาปนิกรุ่นบุกเบิก เช่น หม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ และบูรพาจารย์ด้านศิลปะ เช่น สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นต้น นอกจากนี้ ด้วยระยะเวลาดำเนินงานที่จำกัด ผู้วิจัยจึงได้จำกัดขอบเขตของข้อมูลไว้ที่ผลงานวิชาการ/กึ่งวิชาการซึ่งปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ 3 ฐานข้อมูล คือ ฐานข้อมูลหอสมุดแห่งชาติ (NLT) ฐานข้อมูลเครือข่ายสารสนเทศห้องสมุดในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn

¹ ดู วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, วีระ อินพินท์ และสันติ ฉันทวิลาสวงศ์, รายงานการวิจัย สถานภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544).

University Library Information Network: Chulalinet) และฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร (WebPAC) ฐานข้อมูลทั้งสามนี้เป็นฐานข้อมูลที่มีความครอบคลุมสูง และถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมเอกสารวิชาการและกึ่งวิชาการทางศิลปะที่เก่าแก่ที่สุด จึงน่าจะเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณภาพและตรงกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้

สาระสำคัญเกี่ยวกับสถานภาพผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์

จากการพิจารณาผลงานทางวิชาการใน 3 หมวดใหญ่ คือ สุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรม ปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมนั้น พบว่าผลงานทางวิชาการในแต่ละหมวดมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบและประมวลแล้ว สามารถฉายให้เห็นสถานภาพผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ในภาพรวมได้อย่างน่าสนใจ ทั้งในแง่สถานภาพขององค์ความรู้ สาระที่น่าเสนอ และประเด็นที่ยังขาดอยู่และสามารถนำไปสู่งานวิจัยในอนาคต

สถานภาพผลงานทางวิชาการ

ผลงานทางวิชาการแต่ละหมวดมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน กล่าวคือผลงานในกลุ่มสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมนั้นมีจำนวนมาก มีความต่อเนื่องของผลงานสูง และมีความหลากหลายในแง่เนื้อหา คือมีทั้งศิลปวิจารณ์ ศิลปวิเคราะห์ และศิลปวิจารณ์ แต่ก็มีความหลากหลายในเชิงของความเข้มข้นของเนื้อหาด้วยเช่นกัน บ้างก็มีลักษณะกึ่งวิชาการ คือมุ่งผู้อ่านที่เป็นสาธารณชนทั่วไป ไม่ใช่บัณฑิตนักศึกษาหรือผู้ที่มีความสนใจเฉพาะเรื่อง ในผลงานทั้งหมดนั้น ผลงานทางวิชาการสาขาทัศนศิลป์มี

จำนวนมากที่สุดอย่างชัดเจน โดยเฉพาะงานในเชิงศิลปวิจารณ์และศิลปวิจารณ์ โดยมีสาขาวรรณศิลป์ตามมาเป็นลำดับต่อไป

หากพิจารณาจำนวนผลงานทางวิชาการที่ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับในอีกสองหมวดหลัก และความต่อเนื่องของผลงานที่ยาวนานมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2486 ในข้อเขียนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี² เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันแล้ว อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อปริมาณและความต่อเนื่องของข้อเขียนทางสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมก็คือรากฐานทางวิชาการอันหนักแน่นที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้วางไว้ตั้งแต่ต้นที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยตัวของท่านเองก็ได้ผลิตผลงานในรูปของบทความ และเอกสารประกอบการสอนเป็นจำนวนมาก สะท้อนปรัชญาของท่านที่ให้ความสำคัญกับฐานความรู้ทางทฤษฎีศิลปะและปรัชญาสุนทรียศาสตร์ในการศึกษาศิลปกรรม

คุณูปการอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งของศาสตราจารย์ศิลป์ คือการแทรกเอาวัฒนธรรมลายลักษณ์เข้ามาในวิถีการจัดการองค์ความรู้ทางศิลปกรรมของไทย ซึ่งแต่เดิมมา วิถีของ “ช่าง” นั้นคือการอบรมบ่มสอนและฝึกฝีมือโดยการลงมือทำตามครู ผนวกกับการจัดการความรู้ในวัฒนธรรมมุขปาฐะตามแบบวิถีตะวันออก คือการเล่าปากต่อปาก ไม่มีการบันทึกเป็นตำราหรือเอกสาร ซึ่งทำให้องค์ความรู้ทาง “ช่าง” หรือศิลปะของไทยแต่เดิมมานั้น มีโอกาสตกหล่นสูญหายสูง ข้อเขียนของศาสตราจารย์ศิลป์ เป็นทั้งตำราประกอบการเรียน และเป็นการให้ความรู้แก่สาธารณชนเรื่องศิลปะไปด้วยพร้อมๆ กัน และเมื่อมาผนวกกับข้อเขียนโดยพระยาอนุมานราชธนและประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ) ที่ออกมาอย่างต่อเนื่องด้วยแล้ว กลายเป็นรากฐานสำคัญที่น่าจะมีผลต่อกิจกรรมการสร้างองค์ความรู้ในสาขานี้

² ที่จริงแล้ว จดหมายในหนังสือชุด เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ประทานพระยาอนุมานราชธน นั้นมีอายุย้อนไปถึง พ.ศ. 2479 เพียงแต่งานของศาสตราจารย์ศิลป์มีลักษณะเป็นบทความวิชาการโดยตรง และมีความต่อเนื่องสูงกว่า จึงถือเอาปีที่บทความของศาสตราจารย์ศิลป์ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นหลัก

เมื่อมี “ต้นทาง” ที่วางรากฐานไว้อย่างเข้มแข็งยิ่งดั่งนี้ ก็ไม่น่าแปลกใจที่ผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมนั้นจะได้รับการผลิตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสาขาทัศนศิลป์ หากแต่ภายใต้ความต่อเนื่องนั้น เมื่อพิจารณากันจริงๆ แล้ว พบว่าผลงานในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดสาเหตุที่แน่นอนนั้นคงไม่อาจทราบได้ด้วยความจำกัดของเวลาในการทำงานวิจัยนี้ แต่ปัจจัยที่อาจจะมีผลคือการเปิดสอนในระดับบัณฑิตศึกษาทางศิลปะ ในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง³

ศิลปวิจารณ์เป็นอีกแขนงหนึ่งที่มีพัฒนาการของผลงานทางวิชาการสูง ที่น่าสนใจยิ่งคือผลงานวรรณคดีวิจารณ์นั้นมีจำนวนและความเข้มข้นสูงทัดเทียมกับทัศนศิลป์เลยทีเดียว ซึ่งอาจมีเหตุปัจจัยจากการที่มีการเรียนการสอนรายวิชาวรรณคดีวิจารณ์อย่างจริงจังในระดับอุดมศึกษา และมีการสร้างวัฒนธรรมการวิจารณ์อย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมการวิจารณ์อย่างจริงจังและเป็นไปตามหลักวิชาการดังกล่าวนี้ ยังไม่ค่อยพบในสาขาสถาปัตยกรรมเท่าไรนัก ทั้งๆ ที่การวิจารณ์นั้น หากกระทำโดยอิงหลักวิชาการแล้ว เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างองค์ความรู้ที่จับต้องได้ เชื่อมโลกของทฤษฎีและการปฏิบัติ และทันสถานการณ์เป็นอย่างมาก เป็นความรู้ที่ทั้งสามารถดึงเอาของไกลตัวมาใกล้ คือสร้างความเข้าใจในงานสถาปัตยกรรมจากต่างประเทศ และสามารถนำเอาของไกลตัวที่ไม่เห็นค่ามาให้ประจักษ์และซาบซึ้งในคุณค่ามันได้ ด้วยเหตุนี้เอง วัฒนธรรมการวิจารณ์ในสถาปัตยกรรมจึงจำเป็นยิ่งใน การที่จะทำให้สามารถต่อยอดความรู้ได้และสามารถสร้างสรรค์งานออกแบบที่ไม่เพียงการลอกเลียนรูปทรงภายนอกเท่านั้น แต่ใช้ความรู้จากการ “อ่าน” ลึกเข้าไป ในความคิดเบื้องหลังสถาปัตยกรรม แล้วใช้วิจารณ์ญาณเชิงวิพากษ์ในการต่อยอดอย่างเหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ นอกจากนี้ งานเชิงศิลปวิเคราะห์คืองานวิจัย และวิทยานิพนธ์นั้น งานในสาขาวรรณศิลป์ก็มีจำนวน

มากพอสมควรทีเดียว โดยมีสาขาศิลปะการแสดงอีกสาขาหนึ่งที่โดดเด่นขึ้นมาในกลุ่มนี้

ผลงานทางวิชาการด้านปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์มีปริมาณไม่มากเท่าผลงานในหมวดสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรม หากในจำนวนไม่มากนักนั้นก็กลับมีความหนักแน่นในเนื้อหาสูง สารสำคัญแบ่งได้เป็นสองกลุ่มคือกลุ่มที่เน้นทฤษฎีหรือประเด็นปัญหาสุนทรียศาสตร์ กับกลุ่มที่เน้นประวัติแนวคิดสุนทรียศาสตร์ ด้วยเหตุที่มักเป็นตำราหรือเอกสารประกอบการสอน เนื้อหาของทั้งสองกลุ่มจึงค่อนข้างเป็นระบบ มีโครงสร้างที่ชัดเจน และมีความหนักแน่นทางวิชาการ อย่างไรก็ตามเนื้อหาในงานทั้งสองกลุ่มก็ได้รับอิทธิพลทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตกค่อนข้างมากโดยไม่ค่อยมีทฤษฎีในเชิงวิพากษ์ หรือการเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม หรือการใช้ตัวอย่างจากบริบทไทยๆ มาลองสวมเข้ากับทฤษฎีเหล่านั้นเท่าไรนัก นอกจากนี้ งานในกลุ่มประวัติแนวคิดสุนทรียศาสตร์ ยังค่อนข้างเกาะกลุ่มอยู่เฉพาะงานของนักปรัชญาสุนทรียศาสตร์จำนวนหนึ่งเป็นหลัก เช่น เพลโต อริสโตเติล ตอลสตอย ชานตายนานา โครเซ เบล เป็นต้น ทำให้งานของนักคิดที่สำคัญยิ่งบางท่าน เช่น คานท์ เฮเกิล ไฮเดกเกอร์ เป็นต้น ถูกเลยไปอย่างน่าเสียดาย

ดังกล่าวแล้วว่างานในหมวดปรัชญาและทฤษฎีนี้เป็นตำราหรือเอกสารประกอบการสอนเสียเป็นส่วนใหญ่ การบรรจุรายวิชาเหล่านี้ในหลักสูตรก็เท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้มีการผลิตผลงานวิชาการในหัวข้อนั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์ยังไม่เป็นเช่นนั้น สุนทรียศาสตร์มิได้ถูกบรรจุเป็นรายวิชาบังคับในหลักสูตร หรือเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาหลักอย่างทฤษฎีการออกแบบแต่อย่างใด ทั้งๆ ที่เป็นสาระที่มีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการสร้างสรรค์และการเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรม⁴

³ วิรุณ ตั้งเจริญ, ทัศนศิลป์วิจัย (กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว, 2545), 25.

⁴ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มีได้จำกัดอยู่เพียงหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์ในประเทศไทย หากเป็นสิ่งที่พบได้ในหลักสูตรสถาปัตยกรรมในสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน; ดู Mark Foster Gage, ed., *Aesthetic Theory: Essential Texts for Architecture and Design* (New York: W.W.Norton, 2011), 21.

อันที่จริง หนังสือหลายเล่มที่เป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญของงานชิ้นต่อ ๆ มาในสาขาปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ก็เป็นผลผลิตของโครงการตำราโดยสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนที่สุดก็คงเป็น *สุนทรียศาสตร์: ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ* โดยจี ศรีนิวาสัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการตำรา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ *สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น* โดยบุญย์ นิลเกษ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ *ปรัชญาศิลปะ* โดยกীরติ บุญเจือ เป็นการรวบรวมเอกสารคำสอนที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นจัดพิมพ์ และ *ฮิปโปอีใหญ่* ก็เป็นผลผลิตของ “โครงการส่งเสริมการแต่ง แปล และเรียบเรียงหนังสือ” ของราชบัณฑิตยสถาน จึงอาจกล่าวได้ว่าการเป็นรายวิชาในหลักสูตร และโครงการตำรา เป็นการเปิดพื้นที่ในการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการที่ไผ่ผลดี เนื่องจากเนื้อหาสาระนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหน้าที่ในการสอนของคณาจารย์อยู่แล้ว ทำให้การจัดสรรเวลาในการผลิตผลงานเป็นไปได้โดยสะดวก

เมื่อพิจารณาความต่อเนื่องของผลงาน พบว่าหากไม่นับผลงาน “ครู” จำนวนน้อยที่ออกประปรายในระหว่างปี พ.ศ. 2512-2530 แล้ว (เช่นงานของกীরติ บุญเจือ บุญย์ นิลเกษ อารี สุทธิพันธุ์ และงานแปลของ จี ศรีนิวาสัน และเต๋าเต็กเก็ง) ผลงานส่วนใหญ่ในกลุ่มปรัชญาออกมาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 ทั้งสิ้น โดยมี *ความหมายของศิลปะ* โดยเซอร์เบิร์ต ริด ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2530 พอดี ทำให้เกิดคำถามว่านอกจากการเกิดรายวิชาสุนทรียศาสตร์ในหลักสูตรศิลปศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ซึ่งเพิ่มขึ้นมากในช่วง พ.ศ. 2526 เป็นต้นมาแล้ว เป็นไปได้ใหม่ว่า การถ่ายเทความรู้ในรูปของการแปลหนังสือก็เป็นการกระตุ้นให้ ความสนใจทางวิชาการในเรื่องนั้นเพิ่มขึ้น มีผลให้ออกสารวิชาการเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย

ข้อสังเกตที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งในแง่เนื้อหาของผลงานทางวิชาการทางปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ก็คือ การขาดสมดุลระหว่างองค์ความรู้ตะวันออกและตะวันตก กล่าวคือเอกสารที่มีเนื้อหาเรื่องสุนทรียศาสตร์ตะวันตกนั้นมีปริมาณมากกว่าเรื่องสุนทรียศาสตร์ตะวันออกค่อนข้างมาก ยิ่งเรื่องสุนทรียศาสตร์ของไทยเองยิ่งไม่ต้องพูดถึง ช่องว่างดังกล่าวนี้เป็นปัญหาเร่งด่วนต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรมของไทย เพราะเท่ากับว่าเป็นการ “ขาดสารอาหาร” ที่จะช่วยเสริมกระบวนความคิดและจินตนาการให้ก้าวล้ำเกินเพียงการเลียนรูปรูปรวมจากงานในอดีตมาใช้เท่านั้น

เมื่อเทียบกับสาขาทัศนศิลป์แล้ว สาขาสถาปัตยกรรมยังมีผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์โดยตรงอยู่น้อยมาก แม้ว่าจะพบสาระเชิงสุนทรียศาสตร์ในปริมาณที่น่าสนใจและมีนัยยะสำคัญในข้อเขียนทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ แล้วก็ตาม นอกจากนี้ เมื่อมองย้อนไปในข้อเขียนในหมวดปรัชญาสุนทรียศาสตร์ ก็พบว่ามีการใช้ตัวอย่างที่เป็นทัศนศิลป์หรือดนตรีเสียมาก ไม่ค่อยมีตัวอย่างที่เป็นสถาปัตยกรรมนัก

ในผลงานทางวิชาการทั้งสามหมวดที่ศึกษา ผลงานทางวิชาการในหมวดนี้จึงเป็นหมวดที่ยากที่สุดในการสืบค้นผลงาน อย่างไรก็ตาม เมื่อลองสืบค้นย้อนไปจนถึงช่วงเริ่มก่อตั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ไม่นาน ก็พบว่ามีข้อเขียนอยู่สองสามชิ้นโดยสถาปนิกและคณาจารย์รุ่นบุกเบิกอย่างหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ และศาสตราจารย์เฉลิม รัตนทัศนีย์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในฐานะศิลปะแขนงหนึ่ง และสุนทรียภาพในสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะบทความโดยหม่อมเจ้าโวฒยากร คือ *คุณค่าของศิลปะในสถาปัตยกรรม* และ *ลิลปรส* นั้นเป็นบทความที่มีเนื้อหาเรื่องสุนทรียภาพโดยตรงทีเดียว⁵

⁵ หม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ, “คุณค่าของศิลปะในสถาปัตยกรรม” และ “ลิลปรส,” ใน หม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ 2443 - 2524 (กรุงเทพฯ): มูลนิธิหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ, 2534), 37-39; 57-60.

นอกจากข้อเขียนในระยะต้นของการศึกษาศาปตยกรรรมในประเทศไทย (พ.ศ. 2480–2490) แล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีข้อเขียนทางสาปตยกรรรมที่มีเนื้อหาเน้นทางสุนทรียมิติอีกเลย จนมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา จนถึงประมาณ พ.ศ. 2520 ในระยะเวลาดังกล่าว ปรากฏงานเขียนทางสุนทรียศาสตร์ในสาปตยกรรรมและสภาพแวดล้อมเมืองที่มีคุณค่าและน่าสนใจยิ่งจำนวนหนึ่ง ได้แก่บทความจำนวนมากของรองศาสตราจารย์แสงอรุณ รัตกลีกร บทความของรองศาสตราจารย์เฉลิม สุจริต และนักวิชาการทางสาปตยกรรรมศาสตร์และศาสตร์เกี่ยวเนื่องต่างๆ อีกจำนวนหนึ่ง

ข้อเขียนที่มุ่งประเด็นทางสุนทรียศาสตร์หายไปจากวงวิชาการทางสาปตยกรรรมในอีกหลายปีหลังจากนั้น แล้วมาเริ่มปรากฏอีกครั้งในช่วงราวปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ในบทความทางทฤษฎีสาปตยกรรรมโดยรองศาสตราจารย์ ดร.ฐานิศวรรี เจริญพงศ์ บทความเชิงสาปตยพิจารณโดยรองศาสตราจารย์วีระ อินพันทัง และรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ และตำราทางทฤษฎีและจิตวิทยาสาปตยกรรรมของรองศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุตา ปทุมานนท์ เป็นต้น หนังสืออีกเล่มที่เป็นงานแปล และมีได้เขียนโดยนักวิชาการทางสาปตยกรรรมหรือสถาปนิก แต่นับได้ว่ามีคุณค่ายิ่งทางสุนทรียศาสตร์ในสาปตยกรรรมคือ *เฮโรงาสลัว* โดย จุหนีชิโร ทานิชากิ แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างสละสลวยได้รสความงามโดยสุวรรณฯ วงศ์ไวยวรรณ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528⁶

การที่องค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสาปตยกรรรมส่วนใหญ่อยู่ในรูปของบทสาปตยพิจารณ เช่นข้อเขียนของรองศาสตราจารย์แสงอรุณ และรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ หรือตำราในรายวิชาทางประวัติศาสตร์ ทฤษฎี และจิตวิทยาสาปตยกรรรม เช่นงานของศาสตราจารย์เฉลิม รัตนทศนี้อยู่ และรองศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุตานั้น เป็นการยืนยันสมมติฐานของผู้วิจัยที่ว่างานทาง

สุนทรียศาสตร์ทางสาปตยกรรรมนั้นพอมืออยู่ แต่อยู่ในรูปที่ไม่ประกาศตัวว่ากำลังว่าด้วยเรื่องสุนทรียภาพนั่นเอง จะมีก็แต่ผลงานในระยะเริ่มแรก และบทความในระยะหลังไม่กี่ชิ้นเท่านั้น ที่พบว่าข้อเขียนที่ระบุในชื่อเรื่องอย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องสุนทรียภาพ เช่นข้อเขียนของหม่อมเจ้าโวฒยากร และรองศาสตราจารย์เฉลิม สุจริต เป็นต้น

ในแง่ของความหลากหลายและความต่อเนื่องของผลงาน ผลงานในหมวดสาปตยกรรรมไม่มีพัฒนาการต่อเนื่องอย่างในหมวดอื่น แต่มีการกระจุกตัวเป็นช่วงๆ ผลงานในแต่ละช่วงมีความโดดเด่นในตัวเอง ความต่อเนื่องที่พอมิเค้าวอยู่บ้างน่าจะเป็นในแง่ของอิทธิพลทางความคิดที่งานในช่วงที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความของรองศาสตราจารย์แสงอรุณนั้น มีต่อผลงานในช่วงที่สามอย่างบทวิพากษ์โดยรองศาสตราจารย์ ดร.สันติ เป็นต้น นอกจากนี้จากความริเริ่มในการแทรกสาระทางสุนทรียศาสตร์เข้าในเนื้อหาวิชาบังคับโดยผู้สอนเอง เช่นกรณีของรองศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุตา ปทุมานนท์ รวมทั้งการเปิดรายวิชาเลือกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทางสุนทรียศาสตร์ ทำให้เนื้อหาทางสุนทรียศาสตร์เริ่มปรากฏในตำราอย่างต่อเนื่อง และมีพัฒนาการมาโดยลำดับ

สาระและประเด็นที่น่าสนใจ

เมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระของผลงานทางวิชาการทั้งหมดแล้ว พบว่าอาจแยกมองได้เป็นสามแง่มุมคือ ความเข้มข้น ความครอบคลุม และประเด็นที่น่าสนใจ ในแง่ความเข้มข้นซึ่งสะท้อนคุณภาพของเนื้อหาทางวิชาการนั้น ผลงานกลุ่มปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์จะมีความเข้มข้นของเนื้อหาสูง ในขณะที่ผลงานในกลุ่มสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรม โดยเฉพาะทางทัศนศิลป์นั้นมีพัฒนาการที่ยาวนานและต่อเนื่องที่สุด ในกลุ่มดังกล่าว ยังมีผลงานในกลุ่มย่อยที่ดูจะมีความเข้มข้นเชิงวิชาการไม่น้อย เช่นงานเชิงศิลปวิเคราะห์และศิลปวิจารณ์ งานในสาขา

⁶ จุหนีชิโร ทานิชากิ, *เฮโรงาสลัว*, สุวรรณฯ วงศ์ไวยวรรณ, แปล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528).

วรรณกรรมและศิลปะการแสดง มักมีแนวทางของการวิเคราะห์ที่ชัดเจน นำทฤษฎีมาใช้ในการวิเคราะห์อย่างสม่ำเสมอ เกิดเป็นแบบของการวิเคราะห์ที่น่าสนใจ อาจเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์สถาปัตยกรรมได้บ้าง

งานเชิงศิลปวิจารณ์ก็เป็นอีกแขนงหนึ่งที่มีความเข้มข้นสูง ทั้งสาขาทัศนศิลป์และวรรณคดีวิจารณ์ โดยเฉพาะวรรณคดีวิจารณ์นั้น นอกจากจะมีตัวอย่างงานวิจารณ์ที่ดีออกมาอย่างต่อเนื่องแล้ว ยังมีผลงานเชิงทฤษฎีที่ชัดเจนอีกด้วย ซึ่งอาจมีปัจจัยมาจากการที่วรรณคดีวิจารณ์นั้น เป็นรายวิชาที่สำคัญในหลักสูตรอักษรศาสตร์และศิลปศาสตร์ เทียบกับการเปิดพื้นที่ทางวิชาการไว้อย่างกว้างขวางแล้วนั่นเอง จากที่พบในงานวิจัยนี้การมีพื้นที่ทางวิชาการนับว่าเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการผลิตผลงานวิชาการและกึ่งวิชาการได้ดี งานศิลปวิจารณ์เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ ซึ่งนอกจากรายวิชาแล้ว พื้นที่ “สาธารณะ” เช่นคอลัมน์ในวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ทั้งรายวันและรายสัปดาห์ ก็เป็นพื้นที่ที่ดี เนื่องจากทำให้ผลงานเหล่านี้ออกสู่สายตาสาธารณชน เป็นการเผยแพร่ความรู้สู่วงกว้างยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ชัดจากการที่หนังสือในแนวนี้จำนวนมากเป็นงานรวมบทความที่ดีพิมพ์ในสื่อเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

ในแง่ความครอบคลุมหรือความหลากหลายทางเนื้อหา นั้น พบว่าผลงานในกลุ่มสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมมีความหลากหลายสูง กล่าวคือนอกจากจะครอบคลุมเนื้อหาทางศิลปกรรมหลากหลายแล้ว ยังครอบคลุมทั้งศิลปะตะวันออก-ศิลปะตะวันตก ศิลปะไทยประเพณี-ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลวง-ศิลปะพื้นบ้าน อีกด้วย ในขณะที่กลุ่มปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์นั้น แม้จะมีความเข้มข้นสูง แต่เนื้อหายังไม่ค่อยหลากหลายนัก กล่าวคือส่วนมากเป็นการค้นคว้าอ้างอิงจากองค์ความรู้ตะวันตกเป็นหลัก จะมียกเว้นอยู่ไม่กี่งานก็คือ *เด้าเด็กเก็ง* และ *สุนทรียศาสตร์: ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ* ของจี ศรีนิวาสน์เท่านั้นที่กล่าวถึงทฤษฎี

สุนทรียศาสตร์ตะวันออกอย่างจริงจัง นอกนั้นแล้ว งานสุนทรียศาสตร์ที่เป็นตัวบททฤษฎีของตะวันออกอย่างเช่น จีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งคือประเทศและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมของไทย แต่เดิมมานั้นยังขาดหายไปอย่างน่าเสียดาย บทความหรือตำราเกี่ยวกับศิลปกรรมของไทยนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นเชิงพรรณนา อย่างมากก็เล่าถึงองค์ประกอบทางเทคนิคบ้าง เพื่อประโยชน์เชิงศิลปวิจารณ์ ยังไม่เข้าถึงระดับของการวิเคราะห์เจาะลึกถึงปรัชญา แนวคิด รากฐานแบบแผน ลักษณะเฉพาะหรือเหตุแห่งความงามเท่าที่ควร

สำหรับกลุ่มสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมนั้น ด้วยปริมาณงานที่ไม่มากนัก จึงทำให้แม้จะมีส่วนคุณภาพอยู่พอสมควร ซึ่งมักอยู่ในรูปบทสถาปัตยวิจารณ์และบทความอีกจำนวนหนึ่ง แต่ตำราทฤษฎีสุนทรียศาสตร์โดยตรงยังมีน้อยมาก โดยเฉพาะตำราหรือสรรนิพนธ์ที่ฉายภาพรวมของทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมอย่างเป็นทางการเป็นลำดับ แต่ดังที่กล่าวข้างแล้ว ปัญหาดังกล่าวนี้มิได้จำกัดอยู่เพียงวงวิชาการทางสถาปัตยกรรมของไทยเท่านั้น แต่ในระดับสากลก็ยังเป็นปัญหาเช่นกัน⁷ อันที่จริง นอกจากตำราแล้ว งานประเภทสรรนิพนธ์ของข้อเขียนเชิงทฤษฎีที่ได้รับการเลือกมาอย่างดีนั้นก็ก็เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาขาวิชานั้นๆ เป็นอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างงานประเภทสรรนิพนธ์ทางทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตกเช่น *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* โดย เคท เนสบิตต์ (Kate Nesbitt) และ *Architecture Theory since 1968* โดย ไมเคิล เฮส์ (K. Michael Hays) ที่ออกมาเมื่อช่วงรอยต่อสหัสวรรษ เป็นต้น งานทั้งสองเล่มนี้เป็นแหล่งความรู้ทางทฤษฎีสถาปัตยกรรมหลังสมัยใหม่ที่ดียิ่ง ทำให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อเขียนต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ได้ง่ายยิ่งขึ้น และการนำมาจัดระบบระเบียบขึ้นในเล่มเดียวกันทำให้ภาพรวมของความคิดทางทฤษฎีในช่วงนั้นมีความชัดเจนขึ้นอีกด้วย สาขาปรัชญาสุนทรียศาสตร์ในโลกตะวันตกนั้น มีงานสรรนิพนธ์อยู่

⁷ Gage, "Introduction," in *Aesthetic Theory: Essential Texts for Architecture and Design*, 15-25.

จำนวนมากพอควร หากในสาขาสถาปัตยกรรมนั้น ยังมีน้อยมาก เพิ่งปรากฏเพียง *Aesthetic Theory: Essential Texts for Architecture and Design* โดยมาร์ค ฟอสเตอร์ เกจ (Mark Foster Gage) ที่ตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษออกมาเมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 นี้เท่านั้น

ในภาพรวม ผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่มาก ขอยกมาสรุปไว้แต่พอสังเขป กล่าวคือ นอกจากสาระเชิงปรัชญาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกแล้ว ประเด็นที่น่าสนใจและน่าจะเป็นประโยชน์ประกอบด้วย นิยามและความหมายของคำหลักๆ เช่น คำว่า งาม สวย งดงาม สุนทรีย์ สุนทรียภาพ สุนทรียศาสตร์ รส และประสบการณ์สุนทรีย์ และคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสุนทรียภาพในสถาปัตยกรรม เช่น เย็น ร่มรื่น อ่อนช้อย อ่อนหวาน สด สบ เป็นต้น คำและการอภิปรายความหมายของคำเหล่านี้ปรากฏในทฤษฎีและผลงานทางวิชาการจำนวนมาก การนำมาเปรียบเทียบทั้งในงานเก่าจนถึงงานสมัยใหม่ งานไทยและเทศ น่าจะทำให้เห็นความชัดเจนและพัฒนาการทางความหมายได้ดี

อีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากและต่อเนื่องคือตั้งแต่ในงานเขียนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีและพระยาอนุমানราชชน ต่อเนื่องมาในงานของ น. ณ ปากน้ำ เรื่อยมาจนปัจจุบัน และปรากฏในผลงานทั้งกลุ่มสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมก็คือเรื่องความเป็นไทย การสร้างสรรค์ที่ยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยไว้ได้ในบริบทสังคมร่วมสมัย แม้ว่าความเห็นเรื่องตัวอัตลักษณ์ไทยเองนั้นยังคงหลากหลาย แต่ความเห็นส่วนมากเกี่ยวกับแนวทางที่จะฝึกฝนเพื่อการสร้างสรรคศิลปะและสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์ดูจะเป็นไปในทางเดียวกันคือการสร้างสมพื้นฐานทางทฤษฎีปรัชญา สุนทรียศาสตร์ องค์ความรู้ต่างๆ และทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ เพื่อให้สามารถ “อ่าน” โลก แวดล้อม และงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่ได้พบเห็นให้ทะลุผ่านเปลือกภายนอก สามารถเห็นที่มาที่ไปของรูปทรงอันเป็นปลายทางที่ปรากฏตรงหน้านั้น และด้วยเหตุนี้เองการสร้างผลงานอันเปี่ยมคุณค่าแห่งการสร้างสรรค์และ

แฝงด้วยอัตลักษณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการสังมองค์ความรู้ที่เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการฝึกฝนทางทักษะฝีมือ ไม่ใช่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น

ประเด็นเรื่องความสำคัญขององค์ความรู้ และการคิดวิเคราะห์วิพากษ์ดังกล่าวนี้ นำมาสู่ประเด็นที่พบในผลงานทางวิชาการอีกจำนวนหนึ่งคือ ทรรศนะเรื่องการศึกษาศิลปะ และทัศนคติที่ขัดแย้งในวงการศิลปะและสถาปัตยกรรมระหว่างความรู้ทางทฤษฎีและการปฏิบัติระหว่างศิลปินและนักวิชาการ จากข้อเขียนอันหลากหลายที่ผ่านมา พบว่าแน่นอน ผู้เขียนที่เป็นศิลปินนั้นมักมีมุมมองที่แตกต่างจากผู้เขียนที่เป็นนักปรัชญา หากสิ่งที่นำเสนอใจยังก็คือ ผลงานที่ดีมากหลายชิ้น มาจากผู้เขียนที่มีพื้นฐานทั้งการเป็นนักปฏิบัติและทฤษฎีในคนเดียวเช่นกัน มีพื้นฐานเป็นศิลปินแล้วศึกษาต่อทางปรัชญา หรือเป็นศิลปินที่มีพื้นฐานการวิเคราะห์วิจัยจากการศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษาเป็นต้น เนื่องจากงานเหล่านี้มักมีลักษณะที่สามารถโยงประเด็นทางทฤษฎีที่เป็นนามธรรม มาสู่รูปธรรมของศิลปะและสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี มีตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพชัดเจน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องสุนทรียภาพและศิลปะในฐานะสิ่งที่ช่วยพัฒนาจิตใจของคนในชาติ สุนทรียภาพในการศึกษาของเยาวชน สุนทรียภาพในสภาพแวดล้อมเมือง และประเด็นเรื่องการขาดแคลนวิธีวิทยาการวิจัยที่เหมาะสมกับการวิจัยในสาขาศิลปกรรม สุนทรียภาพ และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในบริบทของวงวิชาการไทยที่ยังติดอยู่กับโลกทัศน์วิทยาศาสตร์และวิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในการตัดสินงานวิจัย และสัมมิตินุษย์ในการสร้างองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และศิลปกรรมไปอย่างน่าเสียดาย

สู่การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม

จากการทบทวนสถานภาพผลงานทางวิชาการดังกล่าว ยังพบว่าองค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์นั้น ยังมีช่องว่างอยู่

บรรณานุกรม

- กිරติ บุญเจือ. “ปรัชญาศิลปะ.” กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- _____. “ฮิปปีอัสใหญ่: บทสนทนาของเพลโตว่าด้วยความงาม.” กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2533.
- จี ศรีนิวาสนัน. “สุนทรียศาสตร์: ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ.” แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม. กรุงเทพฯ: โครงการตำราภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534.
- เฉลิม รัตนทัศนีย์. วรรณนาการศิลปะสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา. (กรุงเทพฯ): สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2539.
- เฉลิม สุจริต. “ทัศนะความคิดเห็นในเรื่องความงาม.” ใน หนังสือประจำปีและต้อนรับน้องใหม่ 2515 (Bangkok '73). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.
- _____. “อากาศอศัยไม้ และอศัยเถาวัลย์ ดินเหนียวและหญ้าแหวดล้อมแล้วล้อมถึงความน่าจะเป็นเรือน.” สถาปัตยกรรม วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2530 ฉบับที่ 1: 1-4.
- ชาญวดี วรวรรณ, หม่อมราชวงศ์, บรรณาธิการ. “หม่อมเจ้าไฉยมัย วรวรรณ 2443 – 2524.” (กรุงเทพฯ): มูลนิธิหม่อมเจ้าไฉยมัย วรวรรณ, 2534.
- ฐานิศวรร จเจริญพงศ์. “เกี่ยวกับสุนทรียภาพในทฤษฎีสถาปัตยกรรม.” สถาปัตยกรรม วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2543: 55-81.
- ทานิซึกิ, จุนนิชิโร. “เอเรงาสลัว.” แปลโดย สุวรรณมา วงศ์ไฉยมัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. “ปรากฏการณ์ศาสตร์ในสถาปัตยกรรม.” (กรุงเทพฯ): โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- _____. “สถาปัตยกรรม กัมปนาทแห่งความสงบ.” กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- _____. “สถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด.” กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- _____. “จิตวิทยาสถาปัตยกรรมมนุษย์ปฏิสัมพันธ์.” กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- _____. “จิตวิทยาสถาปัตยกรรมสวัสดิ์.” กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. “เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานูวัตติวงศ์ ทรงบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ประทานพระยาอนุমানราชชน.” (5 เล่ม) พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- น. ณ ปากน้ำ. “บันไดเข้าถึงศิลปะ.” กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2508.
- _____. “ความงามของศิลปะไทย.” กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2510.
- _____. “ศิลปะปริทัศน์.” กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2511.
- _____. “ศิลปะรอบตัวเรา.” กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2540.
- บุญย์ นิลเกษ. “สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น.” เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523.
- พจนานันท์ สันติ, แปลและเรียบเรียง. “วิถีแห่งเต๋าหรือคัมภีร์เต๋าเต็กเก็งของปราชญ์เหลาจื้อ.” พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2524.

- ลดารัตกสิกร, บรรณาธิการ. “แสงอรุณ 2.” กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2523.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. “ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กับงานศิลปะวิชาการ.” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับ 100 ปี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (2535): 136-56.
- วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, วีระ อินพันทั้ง, และสันติ ฉันทวิลาสวงศ์. “สถานภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย: รายงานการวิจัย.” กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. “ศิลปะและความงาม.” หนังสือชุดอารี สุทธิพันธุ์ 60 ปี. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2535.
- _____. “ทัศนศิลป์วิจัย.” กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว, 2545.
- วีระ อินพันทั้ง. “เก็บตกสถาปัตยกรรม.” อาษา (มกราคม 2541): 76-96.
- ศิลป์ พีระศรี. “บทความ ข้อเขียน และงานศิลปกรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี.” แปลโดย พระยาอนุমানราชธน, ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล และเขียน ยิ้มศิริ. กรุงเทพฯ: หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- _____. “เก่ากับใหม่.” แปลโดย พระยาอนุमानราชธน. ใน สื่อบัตรการแสดงผลศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 1. แสดง ณ กรมศิลปากร ระหว่างวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ถึง 10 มีนาคม พ.ศ. 2492.
- สันติ ฉันทวิลาสวงศ์. “คุณค่าและความงาม.” ใน บ้านไทย หนังสือชุดคลื่นความคิดลำดับที่ 6, 125-137. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- _____. “เลือก: สถาปัตยกรรม.” กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- _____. “สุนทรียทัศน์(เชิงพุทธ).” สารະศาสตรสถาปัตยกรรม: วารสารวิชาการ ภาควิชาสถาปัตยกรรม-ศาสตร์ ฉบับที่ 3 ฉบับสถาปัตยกรรม เทคโนโลยีอาคาร (2543): 37-45.
- เสฐียรโกเศศ. “วรรณคดีและศิลปะ.” ศิลปากร ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม 2490): 10-18. และ ปีที่ 1, ฉบับที่ 3 (ตุลาคม 2491): 36-48.
- _____. “เรื่องของสี่.” ศิลปากร ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2490): 28-34.
- _____. “วรรณกรรม.” พระนคร: คลังวิทยา, 2491.
- _____. “การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์.” กรุงเทพฯ: บรรณาธิการ, 2507.
- _____. “การศึกษาศิลปะและประเพณี.” กรุงเทพฯ: บรรณาธิการ, 2517.
- อารี สุทธิพันธุ์. “ประสบการณ์สุนทรียะ.” กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2533.
- อารี สุทธิพันธุ์, และวิรุณ ตั้งเจริญ, บรรณาธิการ. “60 ปี อารี สุทธิพันธุ์.” (ม.ป.ท.): มูลนิธิอารีสุทธิพันธุ์, 2535.
- เฮอริเบิร์ด ริด. “คู่มือศิลปะศึกษาเรื่อง ความหมายของศิลปะ.” แปลโดย กิติมา อมรทัต. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2530.
- Gage, Mark Foster, ed. “Aesthetic Theory: Essential Texts for Architecture and Design.” New York: W.W.Norton, 2011.
- Reisner, Yael. “Architecture and Beauty.” Chichester, West Sussex: John Wiley and Sons, 2010.